

R.Norkus: „Teisėjų savivaldos institucijų darbas veiksmingas“

Teismai. Pagal tradicinę valdžios šakų klasifikaciją teismai vadinami trečiąja valdžia. Matyt, nesuklysimė sakydami, kad pasitikėjimas valstybe visų pirma priklauso nuo pasitikėjimo teismais. Apie pačias įvairiausias teismų problemas „Veidas“ kalbasi su Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininku Rimvydu Norkumi.

VEIDAS: Daugelyje valstybių AT pirmininko postas yra aukščiausias teisminėje hierarchijoje. Kas galėtų būti aukščiau už tą postą? Lietuvoje, kur teismai, sakykim, lygūs, turime Konstitucinį Teismą, nors galima manyti, kad šis teismas yra aukštesnis, nes jis gali patikrinti jūsų normas, ar teisingai pritaikėte. Kaip jūs pasijutote atsidūrę šioje vietoje?

R.N.: Pasijutau kaip gavęs labai didelę atsakomybę, kartu ir labai didelį pasitikėjimo kreditą iš Lietuvos atsovaujamosios valdžios, kuri mane paskyrė į šitą postą. Pasitikėjimas, be abejo, susijęs su noru, kad Lietuvoje būtų daugiau teisingumo, kad Lietuvos žmonės imtų labiau pasitikėti Lietuvos valdžia, vadinasi – ir valstybe. Tai, savaime suprantama, susiję ir su teismų darbo gerinimu. Jeigu teismai dirbs prastai, tai pasitikėjimo natūraliai nebus.

Kokių savo darbo uždavinius matau kaip teismo pirmininkas, ką reikėtų daryti, kad teismų darbas pagerėtų? Apibendrintai kalbant, matyčiau tris pagrindines kryptis. Pirmiausia – tai teisėjo profesijos prestižo atkūrimas ir stiprinimas. Tai susiję su tinkamų darbo sąlygų sudarymu teisėjams, jų darbo krūvio subalansavimu bei su teisėjo profesijos įvaizdžio gerinimu visuomenės akyse. Mano siekiamybė – stiprus, kvalifikuotas, orias darbo sąlygas turintis, nebijantis ir spaudimui nepasiduodantis teisėjas.

Antra, teisėjo vadovavimo procesui kokybės pagerinimas. Čia turiu omeny viską – ir procesinės arogancijos, ir nereikalingų procesinių formalumų (pavadinčiau tai procesine biurokratija) taikymo atsisakymą. Atrodo, jog procesas savaime biurokratizuotas, tačiau visos tos biurokratinės taisyklės nukreiptos į tikslą, kad būtų surasta tiesa. Kur procesinių formalumų nereikia, tai jų taikyti ir nereikėtų. Svarbiausia – pagerinti teismo sprendimų motyvavimą, kad teisėjai aiškiau ir suprantamiau bylos šalims, o kartu ir Lietuvos visuomenei, atsakytų į byloje iškeltus klausimus, kaip jie išsprendžia bylą, kodėl priimtas būtent toks sprendimas.

Na, ir trečiasis veiklos baras, dabar labiausiai susijęs su Aukščiausiojo Teismo veikla, kad mūsų praktika taptų aiškesnė, geriau argumentuota, labiau prognozuojama. Jeigu pavyks pasiekti bent du iš trijų uždavinių, būsiu labai laimingas.

Aišku, teismų sistema yra veikianti pagal iš anksto nustatytas taisykles, jai nereikia jokių revoliucijų. Visi šitie pokyčiai turi vykti laipsniškai, ir mes vargu ar galime pasakyti, kad

kažkurią dieną X perėjome į kažkokią naują teisingumo vykdymo kokybę. Visi šitie kokybiniai pokyčiai nėra momentiniai – tai netrumpi procesai, turintys atsirasti per teisėjų mokymus, per atsinaujinantį teisėjų korpusą, į jį ateinančius aukščiausios kvalifikacijos asmenis. Tendencijos, mano požiūriu, yra teigiamos.

VEIDAS: Paminėjote įdomų terminą – procesinė arogancija. Teisinių luomui arogancijos bruožas, matyt, yra būdingas, nes teisininkas savo rankose turi ginklą, kurio kiti žmonės neturi, – jis žino teisę ir gali ją pasinaudoti. Iš kur atsiranda ta arogancija?

R.N.: Vis dėlto arogancija yra labiau žmogiškas dalykas, žmogaus charakterio savybė. Nežinau, kaip ją būtų galima išugdyti, nes jei žmogus turi tokį charakterio bruožą, jis toks ir yra. Aš manau, kad tai galima pakeisti tik atrankos būdu, tiesiog pastebint žmogų, kuris nemoka elgtis proceso metu. Dabar mes turime įrankius – įrašus, kurių aš pats, metus laiko būdamas teismo komisijoje, galėjau klausytis ir spręsti, ar žmogus elgiasi adekvačiai. Ar jis, iškėlęs kalaviją valstybės vardu ir pasirošęs duoti į galvą, nesvarbu kam – ar proceso dalyviams, ar advokatui, ar prokuroriui, – čia yra jo valioje.

VEIDAS: Kaip reaguojate į tai iš etikos pozicijų? Ar tai skatina per atranką, kada formuojamas teisėjų korpusas, po truputėlį keisti sąstatą, ar tenkintis vien moralinėmis apeliacijomis – elkitės padoriai, nes jūs gi nesate aukštesnis visuomenės luomas?

R.N.: Moralinės apeliacijos, be abejo, yra vienas iš instrumentų tą daryti. Kalbėdamiesi su teisėjais tiek formaliai, tiek neformaliai, mes – ir aš kaip teismo pirmininkas – siekiame jų elgesį palenkti ta linkme, jog jie suprastų, kad yra viena iš valstybinės valdžios šakų ir vykdydami teisingumą veikia Lietuvos valstybės vardu. Šalia kitų dalykų žmonės ir pagal jų elgesį susidaro nuomonę apie tai, kokia yra Lietuvos valstybė. Tačiau jei mes galėtume apeliuoti vien į jų gerą valią ir neturėtume instrumentų reaguoti į netinkamą profesinį elgesį, tai mūsų apeliavimai būtų tik tušti šūviai.

Jūs teisingai paminėjote, kad šiandien daug lengviau nustatyti, ar teisėjas tinkamai, ar netinkamai elgiasi procese. Paprasta patikrinti tas aplinkybes turint teismo posėdžių garso įrašus. Visi šie instrumentai padeda mums, teismų administratoriams, kurie yra, be kita ko, atsakingi už teisėjų etikos kodekso laikymąsi mūsų teismuose, įvertinti, ar teisėjo

elgesys vienoje ar kitoje byloje buvo tinkamas. Nustačius netinkamo elgesio pavyzdžius yra visos galimybės reaguoti principingai. Nenoriu teigti, kad iš karto būtų ar turėtų būti imamasi griežčiausių poveikio priemonių, tokių kaip teisėjų drausmės bylų iškėlimas, nors atvejis atvejui nelygus, ir tai irgi, be abejo, įmanoma. Tikiu gera žmogaus prigimtimi ir esu linkęs pradėti nuo liberaliausių drausminamųjų priemonių. Kartais žodis padaro daugiau nei veiksmas.

Turiu prisipažinti, kad man ir pačiam yra tekę kalbėtis su apylinkės teismo teisėju, kai gavau signalų, kad jo kalbėjimo maniera teismo posėdžiuose yra familiari, kad jis linkęs moralizuoti teismo proceso dalyviams. Teisėjas pripažino supratęs ir tikino stengsis pasikeisti. Nemanau, kad pažadas – tik poza. Tikiuosi, kad taip ir bus.

Na, o priežastys, kodėl tokių atvejų vis dar pasitaiko... Aš tikrai nenoriu manyti, kad sudėtingas atrankos procedūras perėjęs asmuo gali būti moraliai nesubrendusi asmenybė, nežinoti teisėjų etikos kodekso reikalavimų. Greičiausiai tokių atvejų pasitaiko dėl pernelyg didelės įtampos, krūvio. Kartais žodis galbūt neatsargiai ištariamas neturint jokių ketinimų įžeisti proceso dalyvius. Juk dažniausiai žmonės teismo posėdyje būna įsitęmę, ypač nukentėjusieji, taigi kiekvienas gerai nepasvertas žodis gali sukurti įspūdį, kad teisėjas elgiasi arogantiškai. Todėl iš tikrųjų mes turime įsisąmoninti, kad procese privalu elgtis pagal nustatytas taisykles ir nedemonstruoti savo blogos nuotaikos, problemų šeimoje, požiūrio į kažkokią visuomeninę problemą.

VEIDAS: Apie tą antrą iššūkį – aiškesnį ir skaidresnį rašymą. Iš tikrųjų rašymas taip pat yra gebėjimas. Esate akademikas, dirbate universitete. Negalime piršti jums savo nuomonės, bet atrodo, kad metai po metų magistrų gebėjimai parašyti tinkamą darbą prastėja. Galimas paaiškinimas – studentai labai mažai rašo. Dėl to, kad yra masė studentų, o dėstytojų skaičius ribotas. Kažkas turėtų skaityti tuos kursinius darbus, kuriuos jie rašytų per semestrą du arba keturis – kaip yra Vakaruose. Iš tikrųjų nedaug vilties, kad tas rašymas gali pagerėti, jeigu iš akademinės aplinkos ateina žmogus, perėjęs visus etapus, bet formaliai neišmokęs rašyti. Kaip jis gali patobulinti tą rašymą, tapęs teisėju?

R.N.: Palietėte sisteminę problemą, kuri susijusi su apskritai mūsų teisininkų išsilavinimo ir į praktiką orientuoto išsilavinimo trūkumu. Jei kalbame apie teisėjų korpusą, Lietuvos teis-

muose, nors mane tai šiek tiek stebina, nėra tokios teisėjų mokymo disciplinos „Teismo sprendimų motyvavimas, motyvų rašymas“: nuo ko pradėti, kaip dėstyti ir kaip užbaigti. Jeigu šią dieną pažvelgtume į skirtingų teisėjų, kad ir dirbančių toje pačioje teisminės valdžios grandyje, tarkim, apylinkės teismų teisėjų, motyvavimo stilių – jis labai skirtingas. Vienas labai plačiai išdėsto faktines bylos aplinkybes, pasitelkia daug doktrinos ir galė padaro išvadas: ieškovo reikalavimas pagrįstas ar nepagrįstas. Kitas teisėjas eina tiesiai

prie esmės. Iš principo skirtingi motyvavimo stiliai kartais taip pat prisideda prie išpūdzio, kad bylininkas gavo vienodą teisingumo vykdymo kokybę.

Aš pats tapau Teisėjų tarybos sudaryto teisėjų mokymo komiteto nariu ir tikrai sieksiu, kad, nors šiais metais mokymo programos jau sudarytos, ateinančiais metais į jas būtų įtraukta atskira teismų sprendimų motyvavimo ir rašymo disciplina, kai teisėjai ne tik tiktai klausytų, kaip reikia rašyti sprendimus, bet ir praktikuotųsi, prižiūrimi patyrusio „trenerio“.

Siektume suvienodinti tą teismų sprendimų motyvavimą ir prisilyginti šia kokybe su kitomis valstybėmis, pvz., Lenkija, Vokietija, kur asmenys, prieš tapdami teisėjais, baigia sudėtingas teisėjų mokyklas.

Lietuvoje tokios atskiros procedūros, kažkokių labai didelių mokymų asmenims, ketinantiesiems tapti teisėjais, neturime. Jei asmuo tampa teisėju, jis turi pereiti tam tikrą įvadinį mokymą, tačiau ar šis yra pakankamas tam, kad mes galėtume pasakyti, jog šitie asmenys puikiai yra išmokę motyvuoti teismų sprendimus, – garantuoti negalėčiau. Be abejo, visi mokomės, mokomės kiekvieną dieną, ir byla bylai nelygu. Kiekvieno mūsų – ir aukščiausių teismų teisėjų sprendimų motyvavimas turi erdvės, dar yra kur tobulėti. Pirmas žingsnis, man atrodo, ir yra įvardyti, kad šią problemą turime. Antras žingsnis – siūlyti konkrečius mokymo projektus, kaip tą motyvavimo kokybę būtų galima pagerinti.

VEIDAS: Lietuvoje turime dvi, galima sakyti – dvi su puse mokyklos, kurios rengia teisininkus: Vilniaus universitetą, Mykolo Romerio universitetą, šiek tiek jų rengia ir Vytauto Didžiojo universitetas. Jūs esate akademikas iš M.Romerio universiteto, bet, matyt, teismo praktikoje bendraujate su skirtingų mokyklų atstovais. Ar galėtumėte įvardyti tam tikrus skirtumus tarp tų aukštųjų mokyklų, kokie jie yra? Taip klausiamo manydami, kad didelė problema yra tos teisinio pozityvizmo mokyklos, teisininką padarančios „kiborgu“, kuris labai gerai išmano ordinarinių įstatymų kombinacijas, bet labai dažnai praranda žmogaus teisių, teisės filosofijos, konstitucinės teisės suvokimo dėmenis. Bent jau apylinkės teismų sprendimuose labai retai gali aptikti, pavyzdžiui, cituojant konstitucinės teisės ar žmogaus teisių doktrinas. Aišku, kuo lipi aukščiau, tuo padėjėjų skaičius, matyt, didėja, teisėjų kvalifikacija auga, jų atsiranda daugiau.

Taigi kokie, jūsų manymu, yra skirtumai tarp tų trijų teisininkų mokyklų?

R.N.: Šiandien aš manau, kad esminių skirtumų tarp teisinės kvalifikacijos asmenų, baigusiu vieną ar kitą aukštąją mokyklą, nėra, išvelgti kažkokių tendencijų negalėčiau. Man atrodo, kad tiek Vilniaus universitete, tiek kitose mokyklose tarp absolventų galima rasti ir labai puikių teisininkų, ir šiek tiek prastesnių. Apibendrinti, pasakyti, kad viena aukštoji mokykla yra geresnė už kitą, negalėčiau. Negalėčiau išvelgti ir kažkokių skirtingo vienos ar kitos aukštosios mokyklos absolventų sisteminio požiūrio į teisę, į teisinį pozityvizmą ar teisinį liberalizmą.

Iš principo konkurencija tarp aukštųjų mokyklų, taip pat ir rengiančių teisininkus, yra gerai. Džiaugiuosi, kad Lietuvos studentai gali pasirinkti įvairias aukštąsias mokyklas, tarp jų gali laisvai rinktis ir užsienio universitetus. Tarpautiškas, taip pat ir mūsų stu- ▶

R.Norkus, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas:

„Tikrai nemanau, kad Lietuvos visuomenė kažkuo labai skiriasi nuo kitų visuomenių, kad ji konfliktiškesnė negu kitų Europos valstybių.“

AUKŠČIAUSIOJO TEISMO NUOTR

►dentų stažuotės užsienio universitetuose, yra galimybė, kuria aš visą laiką skatinau studentus plačiai naudotis. Aš ir pats nemažą dalį savo išsilavinimo esu gavęs užsienyje. Manau, tai praplatina požiūrį. Šiandieną tikrai yra galimybių jaunam žmogui gauti kokybišką teisinį išsilavinimą.

VEIDAS: Dabar spaudoje labai dažni puolimai prieš M.Romerio universitetą, bandoma formuoti nuomonę, kad ten gali mokytis bet kas ir labai lengvai baigti mokslus. Koks jūsų požiūris, atsakas į tokius puolimus? Kokios gali būti tokių antpuolių priežastys?

R.N.: Nenorėčiau komentuoti vienos ar kitos aukštosios mokyklos studentų priėmimo politikos, nes tai nesusiję su mano, kaip Aukščiausiojo Teismo pirmininko, veikla. Asmeniškai dėstydamas M.Romerio universitete magistrantūros studentams (aš dėstau tam tikrą specialų kursą anglų kalba) galiu užtikrinti, kad šitie studentai yra aukščiausios kvalifikacijos, entuziastingi, motyvuoti būsiami profesionalai. Man, kaip dėstytoju, nebūs gėda išleisti juos į gyvenimą. Kaip minėjau, gerų ar blogų studentų gali atsirasti visose aukštosiose mokyklose.

VEIDAS: Dabar pasikalbėkime kritišku klausimu – apie pasitikėjimą teismais. Ehudas Barakas, buvęs Izraelio ministras pirmininkas, sakė: jeigu žmonės nepasitiki teismais, teisingumo sistema tiesiog neegzistuoja. O Lietuvoje teismais, kaip matome iš reitingų, nelabai pasitikima. Nors šie po truputėlį kyla: Konstitucinis Teismas yra kažkur priekyje, kiti eina iš paskos, bet, palyginti su Vakarų valstybėmis, pasitikėjimas vis dėlto perpus mažesnis. Kodėl taip atsitinka? Kokiomis priemonėmis pasitikėjimą galima didinti?

R.N.: Ir kas dėl mažo pasitikėjimo kaltas? Aišku, didžiausią kaltės dalį priskirčiau pačiai teisingumo sistemai, kuri per tam tikrus skandalingus įvykius sudaro galimybes visuomenei suabejoti teismų veiklos efektyvumu, skaidrumu ir nubraukti kartais tą ilgą ir didelį įdirbį, iki tol padarytą gerinant Lietuvos žmonių pasitikėjimą teismais ir stiprinant teisingumo vykdymo kokybę. Jeigu prisimintume kad ir pastarųjų metų įvykius, susijusius su Pasvalio teismo teisėjais, aš pats buvau tikrai šokiruotas. Tiesiog neįtikėtina, kad praėjus ketvirčiui amžiaus nuo mūsų nepriklausomybės atkūrimo galimas toks įvykis: teisėjas metų metais nenagrinėja bylų, klaidindamas tiek savo teismo vadovybę, tiek kitų teismų vadovus, informacinėse sistemose pažymėdamas, kad tos bylos yra išnagrinėtos. Aišku, kad toks įvykis, nuskambėjęs visuomenėje, iš karto kerta per pasitikėjimą ir niekas kitas to pasitikėjimo nesukurs, kaip tikrai pati teismų sistema.

Kodėl pasitikima, tarkim, Vokietijos arba Jungtinės Karalystės teismais? Todėl, kad tų valstybių teismų sistema per ilgus gyvenimo dešimtmečius niekada nesuteikė visuomenei pagrindo abejoti, jog toje sistemoje veikiantys žmonės tinkamai atlieka savo pareigas. O Lietuvoje aš iš tikrųjų matau, kad kartkartėmis kylantys skandalai tą galimybę visuomenei abejoti sukuria.

Aišku, reikėtų sutikti ir su tuo, kad kai kurie įvykiai, sprendimų komentarai žiniasklaidoje pristatomi siekiant sąmoningai sukurti neigiamą ar pesimistinį įvaizdį, pateikti informaciją veikia apie išskirtinius, patraukiančius dėmesį, sukrečiančius įvykius. Sąmoningai ar atsitiktinai, ar dėl didesnio straipsnio skaitomumo skaitytojui iš karto peršant nuomonę, kad kažkas yra neskaidru, kažkas negerai. Kaip skandalą įvardijant visiškai ordinarią situaciją, pvz., kad aukštesnis teismas panaikino žemesnės instancijos teismo sprendimą, nors bet kuris su teismų veikla susipažinęs asmuo supranta, jog teismų sistema tam ir sukurta, kad aukštesnis teismas patikrintų žemesnės instancijos teismo sprendimą ir, jeigu su juo nesutinka, jį panaikintų, ištaisytų žemesnės instancijos teismo klaidą.

Todėl manau, kad tam tikras neigiamas teismų įvaizdis sąmoningai ar atsitiktinai yra šiek tiek formuojamas ir žiniasklaidos. Tačiau noriu pasidžiaugti ir tuo, kad visuomenė tampa protingesnė ir atsirenka. Naujaisi visuomenės apklausos, kurią atliko „Spinter tyrimai“, duomenys rodo, kad tarp asmenų, kurie yra susidūrę su teismas – ar tai būtų bylos šalys, ar kiti proceso dalyviai, pasitikinčiųjų teismais yra apie 60 proc. Tai nuteikia optimistiškai, tai rodo, kad žmonės mato ir vertina teigiamus pokyčius, vykstančius teismuose.

Ką teismai gali padaryti ir kaip gali prisidėti, kad teisėjų bendruomenė būtų labiau pasitikima? Be abejo, yra ir efektyvus teisėjų komunikavimas, taip pavadinčiau, mikrolygmeniu, t.y. teismo procese išaiškinant bylininkams proceso teises, paaiškinant jiems priimto teismo sprendimo motyvus. Na, ir efektyvesnis teismų sistemos, teismų savivaldos institucijų komunikavimas – makrolygmeniu, t.y. apkritai aiškinant, kas vyksta teismuose, kokios yra teismo galios, ką gali padaryti vienas ar kitas teismas, kaip elgtis asmeniui atvykus į teismo procesą, kaip elgtis, jei esi pakviestas liudyti ar esi nukentėjęs. Kuo daugiau informacijos ir žinojimo apie tai, kas vyksta teismuose, ir kuo daugiau atskleidžiama paslaptingojo skraistės, kuria apgaubti teismai, tuo visuomenė turi daugiau pagrindo pamatyti, kad teismuose viskas vyksta skaidriai, kad teisėjai vykdo pareigas taip, kaip reikalauja įstatymai. Manau, kad tai duotų teigiamų pasitikėjimo vaisių.

VEIDAS: Jūs daugiausia praktikavote aukštesnėse instancijose, kurios tikrina kitų teismų sprendimus. Ką galėtumėte pasakyti apie sprendimus, ateinančius iš apylinkių? Jų sprendimų kokybė didėja, nekinta ar mažėja?

R.N.: Geriausiai tuos kokybės rodiklius turbūt atskleidžia statistiniai duomenys, kurie daugelį metų yra panašūs. Jei kalbame apie Aukščiausiojo Teismo nagrinėjamas bylas, iš civilinėse bylose peržiūrimų procesinių sprendimų apie pusę jų paliekama nepakeista. Baudžiamosiose bylose iš peržiūrimų nuosprendžių apie 75 proc. paliekama nepakeista, ir tie duomenys yra daugmaž stabilūs.

Vertinant apskritai ginčus ir teismų procesinius sprendimus galima sakyti, kad yra ginčų sudėtingėjimo tendencija. Tikrai, jeigu palygin-

tume bylas, kurios buvo nagrinėjamos prieš dešimt metų, tai šiandien susiduriame su klausimais, kurių tada net negalėjome išvelgti, negalėjome numanyti, kad tokie apskritai gali pasiekti teismus. Tai sudėtingi vartotojų ir verslininkų ginčai, bankų ir klientų santykiai, sudėtingos baudžiamosios bylos dėl nepagrįsto praturtėjimo, įvairūs sukčiavimo atvejai. Natūralu, kad kai naujų kategorijų ginčai pasiekia žemesnius teismus, kurių laiką egzistuoja tam tikras netikrumas, neaiškumas, kaip tokias bylas spręsti. Turi praeiti tam tikras laikotarpis, kol teismų praktika įsivažiuos, kol bylos pasieks aukštesnius teismus, kol Aukščiausiasis Teismas tars savo galutinį žodį, kaip aiškinti naujas teisės normas, naujas situacijas.

Aš manau, kad bendrąja prasme teismų sprendimų kokybė yra pakankamai gera. Teisėjai siekia priimti sprendimus ir išsiaiškinti, atskleisti bylos esmę, o jei kartais padaroma teisės taikymo klaidų, mes jas siekiame ištaisyti. Tai turi teigiamos įtakos ir žemesnių teismų praktikai – jie žino, kaip elgtis nagrinėjant tas bylas toliau.

VEIDAS: Tik apie 50 proc. civilinių bylų išsprendžiamos teisingai. Kadangi apskundžiama iš viso galbūt tik 5 proc. visų bylų, visuomenė turėtų žinoti, kad apylinkės teisme praktiškai kas antra byla gali būti išspręsta neteisingai.

R.N.: Jūs labai teisingai pastebėjote, kad tos bylos, kurios pasiekia aukštesnius teismus, o ypač tos, kurios pasiekia Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, sudaro tik ledkalnio viršūnę nuo bendro teismuose išnagrinėjamų bylų srauto. Teismų sistema yra sukonstruota piramidės principu: pagrindas platus, o viršūnė siaura. Kylant į viršūnę tų išnagrinėjamų bylų skaičius mažėja. Turint omeny, kad tikrai labai nedidelis procentas teismų sprendimų skundžiama aukštesnės instancijos teismams, galima daryti prielaidą, jog likusiose dalyse žmonės jaučiasi radę teisingumą ir nebesiskundžia.

Panaikinimas tų sprendimų, kurie yra pasiekę Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, be kita ko, susijęs su Aukščiausiajame Teisme egzistuojančia kasacinių skundų atrankos procedūra. Tam, kad Aukščiausiasis Teismas imtųsi nagrinėti civilinę ar baudžiamąją bylą, kasaciniuose skunduose keliamus klausimus preliminarai įvertina teisėjų atrankos kolegija, kuri bylą nagrinėti priima tik tada, jeigu randa pagrindą prielaidai, jog gali būti padarytas kažkoks teisės normų taikymo arba aiškinimo pažeidimas. Jeigu, atrankos kolegijos nuomone, teisės klausimų nėra keliami taip, kaip reikalauja įstatymai, toks skundas net neatsiduria nagrinėjamųjų sąraše.

VEIDAS: Bylų kasmet daugėja. Ar tai kažkoks ypatingas lietuviškas noras bylinėtis? Civilinių bylų skaičius jau artėja, regis, prie 200 tūkst. bylų. Skaičiai tokiai mažai šaliai milžiniški. Kaip vertinate šį reiškinį?

R.N.: Iš tikrųjų didėjantys bylų – tiek civilinių, tiek baudžiamųjų skaičiai kelia šokių toki nerimą. Didžiausias civilinių bylų srautas buvo 2009-aisiais, kai krizinė situacija – finansinė ir ekonominė krizė – padiktavo būtent iš tos krizės kylančias bylas. Po to bylų šiek tiek suma-

žėjo, tačiau galiausiai vis tiek, jeigu pažvelgtume į tą kreivę, visą laiką yra tam tikras kilimas į viršų. Liūdniausia tai, kad teismai negali daryti jokios įtakos bylų, kurios į juos patenka, skaičiui. Kiekvienas turi teisę kreiptis į teismą ir kiekviena byla, kuri pasieks teismą, bus išnagrinėta.

Kodėl bylų daugėja? Tikrai nemanau, kad Lietuvos visuomenė kažkuo labai skiriasi nuo kitų visuomenių, kad ji konfliktiškesnė negu kitų Europos valstybių. Iš dalies didelį bylų skaičių lemia galbūt ir teisinis reguliavimas, kuris kartais tiesiog įpareigoja žmones kreiptis į teismus, siekiant išspręsti vieną ar kitą gana buitinę problemą. Pateiksiu pavyzdį: norint perduoti nekilnojamąjį turtą, jeigu šeimoje yra nepilnamečių vaikų ir tas turtas yra

maloniausias pojūčius. Antra, tai leistų teismams susitelkti į tas bylas, kuriose yra poreikis spręsti rimtą ginčą.

Siek tiek apgailestaudamas turiu pasakyti, kad mediacija, t.y. ginčų sprendimas pasitelkiant trečiąjį nešališką asmenį, Lietuvoje negavo proveržio, nors lyg ir yra sukurtas institucinis mechanizmas, kuris leistų tokias bylas, tokius ginčus žmonėms išspręsti taikiai. Statistiniai rodikliai gana skurdūs. Manau, čia ir vykdomoji, ir teisminė valdžia turi dar nenuveiktų darbų informuojant, skatinant, pateikiant teigiamas tokio ginčų sprendimo būdo charakteristikas visuomenei, kaip galima išspręsti savo ginčus be teismo.

VEIDAS: Buvo klausimas apie didėjančią bylų skaičių ir ilgėjančią procesą. Kokių matote vidi-

Aišku, pirmiausia mums reikia dar sykį inventorizuoti teismo procesą reglamentuojančias nuostatas, kad įvertintume, ar proceso modeliai yra patys efektyviausi. Gal yra poreikis kažkuriuos proceso įstatymus supaprastinti, kad procesai judėtų greičiau. Tai kad ir naujaisi įsigalioję teisės aktų pakeitimai, tokie kaip grupės ieškiny, kuris suteiks galimybę, užuot teismuose pradėjus šimtus naujų vienarūšių bylų, sujungti jas į vieną bylą ir išspręsti vienu teismo sprendimu. Tai turėtų prisidėti prie proceso spartinimo.

Kitas metodas – be abejo, tam tikros vidinės priemonės, kuriomis mes galėtume optimizuoti teismo resursų panaudojimą. Kaip ir jūsų paminėta teismų jungimo reforma – ji vienas tų instrumentų, kurių pagrindinis tikslas ir yra sudaryti galimybes teismų sistemai lanksčiau paskirstyti turimus resursus.

Aš iš karto noriu pasakyti, kad planuojama teismų jungimo reforma nėra nukreipta į teismų prieinamumo mažinimą. Lietuvos pilietis kažkokių neigiamų tos reformos vaisių tikrai nepajus. Ten, kur teismai egzistavo, jie ir išliks. Vienintelė teigiama tos reformos išdava, jeigu Seimas pritaris siūlomiems įstatymų pakeitimams, bus ta, kad atsiras daugiau lankstumo, teisėjai galės nagrinėti bylas didesnėje teritorijoje, bus išlygintas jų darbo krūvis, atsiras galimybė teisėjams specializuotis vienos ar kitos kategorijos bylose. Plačiąja prasme tikimės, kad tai padės pasiekti ir greitesnių teismo procesų.

VEIDAS: Dar šiek tiek apie teisėjų savivaldą. Sistema iš tikrųjų didžiulė. Mes turime dvi komisijas, kuriose dalyvauja visuomenės atstovai: turime galutinę teisėjo vertinimo komisiją, turime teisėjų atrankos komisiją. Teisėjų taryba pagaliau yra visiškai nepriklausoma organizacija – ten vien teisėjai. Lietuvos istorijoje buvo visokiasių atvejų – ten posėdžiavo ministerijos atstovai ir panašiai. Ar ta sistema, jūsų požiūriu, iš tikrųjų šiandien pakankama ir skaidri, kad visuomenei būtų aišku, kaip formuojamas teisėjų korpusas ir kokie žmonės gali būti iš ten pašalinti, kokie žmonės gali būti priimti? Ar sistema pakankamai efektyvi, kad atsikratytų tų teisėjų, kuriems ši profesija nelabai tinka, ir, be abejo, paskatintų žmones, kurie turi labai gerų savybių ir galėtų papildyti teisėjų gretas? Pažvelkime į teisėjų savivaldos visumą.

R.N.: Manau, kad teisėjų savivaldos institucijų darbas veiksmingas. Natūralu, kad ne visada veiksmingas tiek, kiek norėtume. Formuojant teisėjų korpusą dalyvauja įvairios valdžios institucijos. Jei kalbame apie apylinkių apygardų teismus, visus teisėjų paskyrimus atlieka Respublikos prezidentas, jis šių teismų teisėjus ir atleidžia. Skiriant ir atleidžiant Aukščiausiojo Teismo teisėjus dalyvauja ir įstatymų leidžiamoji valdžia – Lietuvos Respublikos Seimas. Teismų savivaldos institucijos šiuo atveju taria savo žodį kaip patariamiosios institucijos, skirti ar atleisti vieną ar kitą teisėją.

Šiandieną egzistuojantys teisėjų atrankos mechanizmai yra tikrai skaidrūs, suteikian-

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas – aukščiausios instancijos Lietuvos bendrosios kompetencijos teismas

šeimos turtas, reikia gauti teismo leidimą – iš karto prasideda teismo byla.

Šiandieną aš labai sveikinu teisingumo ministro Juozo Bernatono iniciatyvas tą teisinį reguliavimą supaprastinti, siekiant atsakyti teismų funkcijai, kurios nėra konkrečiai susijusios su ginčo nagrinėjimu ir kurios galėtų būti atliekamos ne teismų, o kažkokių kitų asmenų ar institucijų. Pavyzdžiui, didelę dalį teismuose nagrinėjamų bylų sudaro santuokos nutraukimo bylos. Kai šalys nesiginčija ir sutinka, kad nori nutraukti santuoką, jos sudaro sutartį dėl santuokos nutraukimo teisinių padarinių. Nepaisant to, jos turi eiti į teismą, kad šis priimtų sprendimą nutraukti jų santuoką. Ministro iniciatyva, kuri yra įgyvendinta ir kitose valstybėse (mūsų kaimynai latviai tai yra įgyvendinę), siūloma, kad tokias santuokas galėtų nutraukti notaras. Aš manau, kad tai, pirma, sukurtų mažiau streso patiems santuoką nutraukiantiems situoktiniams, nes atėjimas į teismą žmogui, kuris nėra susidūręs su teismais, kelia ne pačius

nių rezervų teismų sistemoje? Galbūt vilties teikia prasidėjusi teismų jungimo reforma? Kas galėtų procesą sutrumpinti iki tokio iš tikrųjų protingo laiko, nes dabar bylinėjimasis kartais trunka ir kelerius metus?

R.N.: Taip, kartais jis užtrunka kelerius metus, tačiau jei pažvelgsime į statistinius rodiklius, iš tų beveik 200 tūkst. civilinių bylų, kurios kasmet pradamos kaip naujos bylos pirmosios instancijos teismuose, tikrai nedidelis procentas – apie 2,5 proc. – nagrinėjamos ilgiau kaip dvylika mėnesių. Absoliuti dauguma tų bylų užbaigiamos per trumpesnę nei šešių mėnesių terminą, todėl situacija, susijusi su bylų nagrinėjimo trukme, absoliučiais skaičiais, apibendrintai kalbant, Lietuvoje tikrai nėra tragiška. Jeigu pažvelgtume į palyginamuosius Lietuvos ir Europos Sąjungos duomenis, tai Lietuva įvardijama tarp valstybių, kuriose teismo procesai vyksta bemaž sparčiausiai. Tačiau tai nereiškia, kad galime tuo pasitenkinti ir kad mums turėtų neskaudėti galvos dėl tų dvylika ir daugiau mėnesių nagrinėjamų bylų.

►tys galimybę visuomenės atstovams dalyvauti parenkant teisėjus. Teisėjų atrankos komisija, pateikusi tam tikrą pretendentų sąrašą Respublikos prezidentui, yra atlikusi savo darbą, tada Respublikos prezidentas priima sprendimą, skirti ar neskirti vieną ar kitą asmenį teisėju, gavęs Teisėjų tarybos patarimą.

Kiek tai susiję apskritai su teismų korpuso bendrąja priežiūra ir galimybe užtikrinti, kad teisėjai efektyviai vykdytų savo pareigas, tai aš turiu pasidžiaugti tuo, kad praktiškai visi netinkamo teisėjų elgesio atvejai, kurie vėliau tapo ir teisėjų atleidimo iš teisėjo korpuso priežastimi, buvo iškelti pačių teisėjų ir pačių teismų savivaldos institucijų. Tai reiškia, kad sistema veikia ir sugeba tuos atvejus atrasti bei išskaidrinti. Šiandieną galiu pasakyti, kad po, tarkim, Pasvalio atvejo, kai buvo nustatytas nepateisinamas teisėjo pareigų pažeidimas, mes išsiuntėme priminimus kiekvieno teismo pirmininkui apie tai, kaip jis privalo administruoti savo teismą, kaip privalo kontroliuoti, ar tokių atvejų nepasitaiko ir jo teisme. Aš esu optimistas ir tikiuosi, kad mūsų taikomos administravimo priemonės ir efektyvus teismų savivaldos institucijų dalyvavimas leis užkirsti kelią tokiems įvykiams ateityje.

VEIDAS: Apie dviejų aukštųjų teismų – Aukščiausiojo ir Konstitucinio Teismo santykius. Šiek tiek istorijos: prieš porą kadencijų buvęs AT pirmininkas apskritai per savo laikotarpį nebuvo nė karto kreipęsis į Konstitucinį Teismą su prašymu iširti, ar viena arba kita norma neprieštarauja Konstitucijai. Buvo toks, tarkim, šaltojo karo tarp dviejų teismų metas. Matome, kad tie santykiai šiek tiek atšilo, vis dažniau visokiausių klausimų iš Aukščiausiojo Teismo nukeliauja į Konstitucinį Teismą. Bet šių metų dviejų mėnesių – sausio ir vasario statistika rodo, kad iš jokio Lietuvos teismo neatėjo nė vieno prašymo į Konstitucinį Teismą dėl galimo įstatymo normos prieštaravimo Konstitucijai. To nėra buvę. Kaip vertinate santykius tarp dviejų aukštųjų teismų ar apskritai trijų teismų sistemos – administracinių teismų, bendrųjų teismų ir Konstitucinio Teismo? Žinoma, labiausiai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo santykį su Konstituciniu Teismu.

R.N.: Kiekvienas iš šių teismų – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ir Lietuvos Konstitucinis Teismas turi aiškiai apibrėžtą savo kompetenciją, kuri nesutampa, nepersidengia. Man sunku komentuoti laikotarpį, kodėl prieš daugiau nei penkerius metus kreipimusi į Konstitucinį Teismą nebūdavo. Tačiau savaime suprantama, kad į Konstitucinį Teismą kreipiasi ne teismo pirmininkas, o bylą nagrinėjantys teisėjai, kuriems kyla abejonių dėl taikytinų teisės normų konstitucingumo. Šiuo atveju ir pastarieji mūsų duomenys leidžia teigti, kad į Konstitucinį Teismą Aukščiausiasis Teismas kreipiasi tiek civilinėse, tiek baudžiamosiose bylose. Tų kreipimusi nėra tiek daug, kiek jų yra, tarkim, iš administracinių teismų, ir tai labai nesunkiai galima paaiškinti mūsų teismuose nagrinėjamų bylų specifika.

Bendrosios kompetencijos teismuose, Aukščiausiajame Teisme nagrinėjamos bylos,

Aukščiausiojo Teismo teisėjai – Lietuvos teismų piramidės viršūnė

kylančios iš privatinų arba iš baudžiamųjų teisiųjų santykių, kurie savo esme yra daugiau ar mažiau stabilūs. Juose įstatymų leidyba vyksta, tačiau nėra tokia radikali ir tokia intensyvi kaip, tarkim, administracinių teisiųjų santykių srityje, kur nuolat reformuojama socialinės apsaugos, valstybės tarnybos sektorius ir panašūs teisiniai santykiai, kurie, atsiradus naujam teismiam reguliavimui, dažnai iš karto kelia klausimų dėl tokio reguliavimo konstitucingumo. Taigi administracinių teismų nagrinėjamų bylų specifika lemia, kad pagrindinis Konstitucinio Teismo darbdavys yra administraciniai, o ne bendrosios kompetencijos teismai.

Manychiau, kad apskritai nekorektiškai keliamas klausimas dėl Aukščiausiojo Teismo ir Konstitucinio Teismo konkurencijos. Jos iš principo negali būti, nes, kaip minėjau, mūsų kompetencijos yra atskirtos. Tais atvejais, kai abejojame normų konstitucingumu, mes tikrai kreipiamės į Konstitucinį Teismą. Juolab kad tai darome ne dėl savęs. Turime suprasti, kad vykdomė teisingumą byloje, kurioje yra šalys ir Lietuvos Respublikos piliečiai. Todėl, jeigu jų atžvilgiu taikoma teisės norma gali prieštarauti Konstitucijai, į Konstitucinį Teismą privalu kreiptis siekiant ne savo gero vardo išsaugojimo, bet būtent teisingumo tų asmenų atžvilgiu.

Klausėte apie individualų konstitucinį skundą. Mano nuomone, šiandieną egzistuojanti sistema, kai abstrakti teisės normų patikra galima teismams patikint kreipimasi į Konstitucinį Teismą, yra pakankamai efektyvi, nors dėl to, jog yra paremta tik teismo nužiūra, ne visada užtikrina galimybę asmeniui pasiekti, kad teisės norma, kuri taikoma jo byloje, būtų įvertinta atitikties Konstitucijai požiūriu. Pačia bendriausia prasme aš visada

esu už žmogaus teisių plėtimą, o ne jų siaurinimą, tai galioja ir kalbant apie konstitucinį skundą.

VEIDAS: Politikai, ypač tie, kurie dažnai nukenčia nuo Konstitucinio Teismo dėl jų priimtų teisės aktų konstitucingumo pripažinimo, skatina debatus, kad gal apskritai reikėtų panaikinti Konstitucinį Teismą, prijungti kaip kokių skyrių prie Aukščiausiojo Teismo, kaip Estijoje ar JAV teisinėje sistemoje. Gal jie tikisi naudos iš to, kad, jų požiūriu, nuo Aukščiausiojo Teismo jie, kaip įstatymų leidėjai, nukenčia daug rečiau? Koks jūsų požiūris į tokias politikų intencijas?

R.N.: Tiesa, konstitucinės patikros modelių yra visokių. Kiekvienas jų turi savo privalumų ir trūkumų. Lietuvos žmonės, 1992 m. referendumu priimdami Konstituciją, suteikė ir pasitikėjimą bei visus įgaliojimus Konstituciniam Teismui užtikrinti Konstitucijos viršenybę Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje. Kol kas, matyt, nėra jokių svarių argumentų, kad Lietuvoje situacija šiuo atžvilgiu turėtų būti keičiama.

VEIDAS: Dėl administracinių teismų taip pat kyla įvairių debatų, net ir tarp teisininkų. Ar atsiskyrimo procesas, kuris nukreipė tam tikras bylas į administracinius teismus, buvo logiškas, racionalus? Konferencijose diskutuojama, ar nereikėtų tų sistemų vėl sujungti į vieną ir padaryti Aukščiausiajį Teismą kaip kasacinę instanciją taip pat ir administraciniams byloms? Kokia jūsų nuomonė apie tai?

R.N.: Šie debatai gana intensyvūs buvo prieš gerą dešimtmetį. Šiuo metu jie praradę pagreitį. Aš manau, kad administracinių teismų modelis ir dvipakopė administracinių teismų sistema leidžia pasiekti du tikslus, kurių siekiama nagrinėjant administracinius ginčus:

greitą ginčų sprendimą santykiuose tarp žmogaus ir valstybės ir efektyvią asmenų teisių apsaugą nuo viešosios administracijos neteisėtų aktų. Šiandieną tiek administracinių, tiek bendrosios kompetencijos teismų funkcijos yra pakankamai išgrynintos ir aiškios. Džiaugdamsis galiu sakyti, kad praktikos išsiskyrimai tarp administracinių ir bendrosios praktikos teismų neegzistuoja.

Dvipakopė administracinių teismų sistema turi logišką paaiškinimą, kodėl jina yra tokia. Todėl, kad administraciniai ginčai, prieš patekdami į teismus, dažnai pereina ne mažiau kaip vieną, o kartais ir kelias ikiteismines ginčų nagrinėjimo stadijas. Taigi šią dieną nematau didelio pagrindo diskutuoti apie poreikį reformuoti susiklosčiusius stabiliai veikiančius tiek bendrųjų, tiek ir administracinių teismų sistemas ir administracinius teismus gražinti į bendrosios kompetencijos teismus. Juo labiau kad pagal Teismų įstatymą Vyriausiasis administracinis teismas formuoja ir užtikrina vienodą administracinių teismų praktiką, t.y. jis administracinių teismų sistemoje daro tai, ką kasacinis teismas vykdo bendrosios kompetencijos teismų sistemoje.

VEIDAS: Ar reikėtų Lietuvoje kažkokių kitokių specializuotų teismų? Tarkim, Vokietijoje, kaip žinote, tokie specializuoti teismai egzistuoja.

R.N.: Specializacija, be abejo, suteikia keletą privalumų. Ji suteikia galimybę teisėjui įsigilinti į tam tikrą teisinių santykių sritį ir kaupiti patirtį toje srityje. Todėl Teisėjų taryba ir teismų savivaldos institucijos taip pat skatina teisėjų specializaciją bent jau pačiose ryškiausiose teisinių santykių grupėse, tokiose kaip šeimos ar darbo bylos. Kalbant apie atskirų specializuotų teismų įsteigimą reikia pripažinti, kad Lietuvos valstybė yra gana maža ir organizacinių sisteminių resursų panaudojimo požiūriu būtų sudėtinga steigti atskirus teismus. Todėl aš pasisakyčiau už platesnę specializacijos taikymą pirmosios instancijos teismuose jau egzistuojančioje teismų sistemoje.

VEIDAS: Dėl visos advokatūros visuomenėje esama nuomonės, kad advokatai bendradarbiauja su teisėjais, ir ne tik tai teismo proceso metu: geras advokatas geras tas, kuris iš tikrųjų gali „sutvarkyti reikalus“. Advokatų daugėja, konkurencija šioje gildijoje auga, čia yra labai daug kvalifikuotų žmonių, bet esama ir žemesnės kvalifikacijos. Kaip jums tenka susidurti su advokatų dalyvavimu procesuose, su advokatų rašomais dokumentais? Kokia jūsų nuomonė apie šią gildiją?

R.N.: Advokatūra bendrąja prasme suteikia galimybę asmeniui gauti kokybišką teisinę pagalbą susidūrus su teisine problema. Be abejo, kaip ir visur, egzistuoja išimčių. Galima tik apgailestauti, kad sprendžiant kasacinių skundų priėmimo klausimą ir mums tenka matyti, jog kartais tie skundai negali būti priimti vien todėl, kad yra surašyti nekvalifikuotai. Čia, aišku, didelis vaidmuo ir atsakomybė tenka pačiai Advokatų tarybai užtikrinant, kad per advokatų egzaminą į advokatūrą patektų tik kvalifikuoti asmenys.

Na, o jei kalbėtume apie jūsų įvardytus neformalius teisėjų ir advokatų ryšius, tai ši tema ne sykį jau gvildenta ir žiniasklaidoje, ir

įvairiose mokslinėse diskusijose. Be abejo, tiek teisėjas, tiek advokatas gyvena bendruomenėje, turi savo privatų gyvenimą, todėl pastangos užkirsti kelią tiems asmenims susitikti privačioje aplinkoje, pirmas dalykas, prieštarautų privataus gyvenimo neliečiamumo principui; antras dalykas, nėra jokių mechanizmų, kaip tą būtų galima kontroliuoti ir įgyvendinti. Todėl savaime suprantama, kad teisėjų ir advokatų privatus bendravimas yra galimas tokia apimtimi, kiek jis suderinamas su abiem šioms profesijoms taikomais profesiniais etikos reikalavimais. Ne sykį kalbėta apie tai, kad teisėjas su advokatu privačioje aplinkoje neturėtų aptarinėti vieno ar kito jų nagrinėjamų bylų. Tai savaime suprantama aksioma ir apie tai daug kalbėti nėra jokio reikalo.

O apskritai profesinė diskusija tarp advokatų ir teisėjų yra galima. Šiandieną teisėjai dalyvauja advokatų kvalifikacijos kėlimo renginiuose. Mes esame suinteresuoti tuo, kad advokatų darbo kokybė gerėtų, nes mūsų tikslas yra bendras – aukštas žmogaus teisių apsaugos standartas.

VEIDAS: Strasbūro žmogaus teisių teisme, pagal statistiką, pareiškimai prieš Lietuvą, kurie patenkinami, yra tipiškas pažeidimas – šeštas straipsnis, tai yra teisė į teisingą teismą. Tai iš tikrųjų liudija, kad teismuose, ikiteisminiuose tyrimuose, prokuratūros darbe yra broko, kurį tenka fiksuoti tarptautiniam teismui. Kodėl tokia situacija susidariusi, kuri grandis čia silpniausia – teismai, prokuratūra, ikiteisminio tyrimo pareigūnai? Kur dažniausiai kyla problemų?

R.N.: Nesame kuo nors išskirtiniai. Strasbūro teisme Žmogaus teisių konvencijos šeštas straipsnis yra plačiausiai taikomas straipsnis iš viso žmogaus teisių katalogo, kalbant tiek apie Lietuvą, tiek apie visas Europos žmogaus teisių konvencijos dalyves. Lygiai taip pat Lietuvos pralaimimų bylų specifika nėra tokia, kad leistų išvėlgti kažkokių sisteminių problemų. Tai savaime nereikia, jog mums nereikia analizuoti, nagrinėti tų atvejų, kodėl vis dėlto taip pasielgėme su savo piliečiais, kad šie buvo priversti ginti savo teises Europos žmogaus teisių teisme. Aišku, ikiteisminio tyrimo kokybė turi erdvės tobulėti, ir baudžiamąsias bylas nagrinėjantys teisėjai dažnai išsako priekaištų ikiteisminio tyrimo pareigūnams. Civilinėse bylose žmogaus teisių pažeidimai dažniausiai konstatuojami dėl pernelyg ilgo teismo proceso, ir tai paprastai susiję su atvejais, kai Lietuvos teismų sprendimai būna panaikinami, bylos gražinamos nagrinėti iš naujo žemesnės instancijos teismams, apsuks kelis ratus, ir, žiūrėk, jau „prikapsi“ kokie šešeri metai. Tai iš karto kelia klausimą, ar procesas netruko per ilgai.

Šiuo atžvilgiu reikia pabrėžti, kad labai atidžiai stebime bylas, kurių nagrinėjimas užsitęsia ilgiau kaip dvylika mėnesių. Apie tokių bylų nagrinėjimą informuojami teismų pirmininkai, kurie administracinės priežiūros ribose, aišku, nesikišdami į teisėjo nepriklausomumą, pažiūri, ar tos bylos nagrinėjimo sparta yra pakankama, ar joje apskritai atliekami procesiniai veiksmai. Tikimės, kad tokių atvejų bus vis mažiau.

Noriu pasidžiaugti, kad Europos žmogaus teisių teismas pripažino, jog Lietuva turi efektyvią teisinę priemonę pati susitvarkyti su žmogaus teisių pažeidimais, atsiradusiais dėl pernelyg ilgo teismo proceso. Lietuvoje tokie asmenys gali kreiptis į Teisingumo ministeriją arba į Lietuvos teismus dėl žalos atlyginimo ir tokią žalą atlyginimą gauti, ką Europos žmogaus teisių teismas yra pripažinęs kaip efektyvią priemonę, dėl kurios procesas Europos žmogaus teisių teisme kartais tampa nebereikalingas.

VEIDAS: Dar vienas klausimas. Regis, kažkur viešojoje erdvėje esate užsiminęs, kad pasisakote už tarėjus Lietuvos teismuose?

R.N.: Iš tikrųjų manau, kad šitas klausimas, tiek kartų diskutuotas viešojoje erdvėje, yra pribrendęs kažkokių sprendimų. Šiandieną situacija tokia, jog visuomenei lyg ir duodama tam tikra užuomina, kad taip, tie visuomeniniai teisėjai gali būti ir jie reikalingi, tačiau delsiama ir nedrįstama priimti praktinių sprendimų, kurie tą mechanizmą Lietuvos teismuose leistų įteisinginti. Man atrodo, kad visuomenės įtraukimas į teisingumo vykdymą padėtų nuimti paslaptiškumo skraistę nuo teismo proceso ir sukurtų galimybę tiek tiems asmenims, kurie dalyvauja teismo procese kaip visuomeniniai teisėjai, tiek jų šeimos nariams paskleisti žinią apie teismo procesą ir prisidėti plačiąja prasme prie pasitikėjimo didinimo.

Visuomeninių teisėjų modelis, kuris galėtų būti taikomas, be abejo, turėtų būti atsargus ir subalansuotas. Jis neturėtų būti toks, kad užkirstų kelią greitai ir sparčiai vykdyti teisingumą, todėl nereikia turėti iliuzijų, jog tokie visuomeniniai teisėjai atsirastų visose be išimties ar net daugumoje bylų. Man labai imponuoja vokiškas modelis – pačiam teko stebėti teismo procesus, vykstančius, tarkim, Vokietijos darbo teismuose. Juose greta profesionalaus teisėjo teisingumą vykdyti padeda ne teisininkai, tačiau profesionalai, pavyzdžiui, darbdavių atstovai ir darbuotojų profsąjungų atstovų deleguoti asmenys, kurie ne tik suteikia skaidrumo pojūtį, bet ir savo profesionaliomis išvalgomis padeda teisėjui priimti sprendimą byloje.

Jeigu šiandien panagrįnėtume, pavyzdžiui, Lietuvoje veikiančių darbo ginčų nagrinėjimo darbo inspekcijose modelį – šis tokiu principu ir yra sukonstruotas: darbo ginčus ikiteisimine tvarka darbo inspekcijose nagrinėja vienas teisininkas, vienas darbdavių ir vienas darbuotojų atstovas. Manau, kad, tarkim, pusiau profesionalių visuomeninių teisėjų įtraukimas į teisingumo vykdymo procesą būtų racionalus žingsnis. Sriečių, kuriose jų indėlis būtų objektyviai pateisinamas, be abejo, yra ir daugiau. Jeigu tai būtų, tarkim, komunikacijų byla, teisingumą vykdyti galėtų padėti specialistai, kurie turi patirties būtent šioje srityje; komercinių santykių byloje – asmenys, kurie turi patirties versle, kaip Prancūzijoje, kurioje verslo bylas nagrinėja iš principo didelę patirtį ir nepriekaištingą reputaciją visuomenėje turintys verslininkai. Manau, kad pritarčiau būtent tokiam visuomenės įtraukimui į teisingumo vykdymo procesą. ■

Algimantas Sindeikis, Vilija Balaševičiūtė